

Šefik Bešlić

O STEĆCIMA U OKOLINI KALESIJE

U dugogodišnjoj sistematskoj akciji evidentiranja stećaka sjeveroistočni dio Bosne i Hercegovine predstavljao je posljednju etapu. U toku 1969. god. završeni su i poslovi oko evidentiranja stećaka na područjima opština Brčko, Lopare, Ugljevik, Bijeljina, Tuzla, Živinice, Kalesija i Zvornik. Tako, konačno, sada raspoložemo cjelokupnom osnovnom naučnom građom o ovoj vrsti naših spomenika. Ovom prilikom ćemo saopštiti i analizirati osnovne podatke i osobine stećaka na području opštine Kalesija.

Pregled nekropola

Na području opštine Kalesija postoje 33 lokaliteta sa stećcima. Kod sela Donje Hrasno nalaze se stećci na 5 mjesta. Na Selištu, njivi Ajke Jašarević, u samome selu, leži osamljen stećak u obliku sanduka, bez ukrasa. I drugi lokalitet ima samo 1 stećak u obliku sljemenjaka. To je njiva Cvijana Gujanovića, zvana Brezačevina, pokraj puta prema Kikačima. Ni ovaj primjerak nema ukrasa. Treći lokalitet je Orašje, oko 500 m sjeveroistočno od sela, a posjeduje 3 stećka (2 sanduka i 1 sljemenjak), bez ukrasa. Četvrti lokalitet je na brdu Mramorak, oko 1,5 km južno iznad sela. Tu je nekropola sa 5 spomenika (1 sanduk, 2 sljemenjaka i 2 stuba). Spomenici nemaju ukrasa, osim 1 stuba koji na vertikalnim stranama ima velika pravougaona udubljenja.

Kod sela Lipovice evidentirali smo 3 nekropole. Jedna pripada zaseoku Bukvarevo, a ima 13 stećaka (5 sanduka i 8 sljemenjaka), od kojih su 3 sljemenjaka ukrašena motivima tordirane vrpce, dvostruke spirale sa rozetama, krsta i imitacije pokrova od šindre. Oko 800 m sjeverno odatle, u bašti Fehima Hasanovića, nalazi se osamljen stećak u obliku stuba, sa pravougaonim šupljinama, kao što je onaj na Mramorku kod Hrasna. U zaseoku Ibralići nalaze se 2 stećka u obliku sljemenjaka koji su ukrašeni motivima spirala.

U Čitluklu kod Kikača zabilježen je prije 80 god. jedan stećak u obliku sanduka, sa natpisom. Mi ga sada nismo našli¹⁾.

Na raskršću puteva iznad sela Meškovići nalaze se 2 sljemenjaka, od kojih jedan ima ukras u vidu polumjeseca.

Na njivi Okrugla u Tojšićima, pokraj ceste ka Požarnici, nalazi se skupina sa 8 stećaka (5 sanduka i 3 sljemenjaka), od kojih je 1 sljemenjak ukrašen motivima tordirane vrpce, dvostruke spirale, rozete i originalnim motivom ruke sa čašom.

U Svračićima, zaseoku koji pripada Gornjim Petrovicama, nalazi se osamljen stećak u obliku stuba, bez ukrasa.

Na lokalitetu Vrtovi u selu Mešići postoji nekropola sa 6 stećaka (5 sljemenjaka i 1 stub), od kojih je stub oblikovan kao već 2 unaprijed spomenuta — sa pravougaonim udubljenjima na vertikalnim stranama.

U Miljanovcima, u zaseoku Sarići, nalazi se nekropola sa 5 stećaka (1 sanduk i 4 sljemenjaka), od kojih su 2 sljemenjaka ukrašena motivima polumjeseca i dvostrukih spirala.

U Dubnici postoje stećci na tri mjesta. Prva nekropola nalazi se u današnjem pravoslavnom groblju u blizini crkve, i posjeduje 16 stećaka (5 sanduka, 9 sljemenjaka i 2 stuba), od kojih je 1 sljemenjak ukrašen motivima tordirane vrpce, biljne stilizacije sa spiralama, krstom, ljiljanom, rukom sa mačem i rukom sa kopljem. Druga nekropola je 120 m sjeverno od ovog mjesta i broji 3 stećka (2 sanduka i 1 sljemenjak), bez ukrasa. Treća je na tzv. Brkića groblju, ima 30 stećaka (10 sanduka i 20 stubova), od kojih je 1 sanduk ukrašen motivom povijene linije. Ovdje su prije 80 god. videna 2 stećka sa natpisima, koja mi sada nismo pronašli²).

U selu Palavre nalazi se osamljen stećak u obliku sanduka, bez ukrasa.

U Zoljama, u aktivnom pravoslavnom groblju, nalaze se 2 stećka u obliku stuba, od kojih je jedan ukrašen originalno stilizovanom biljkom, sa spiralama, krstom i rozetama.

U Djedovom Polju, koje pripada Donjim Rajincima, nalaze se 2 stećka u obliku sljemenjaka, bez ukrasa.

Na brdu Vis kod Kalesije nalaze se 2 stećka u obliku sanduka, od kojih je jedan ukrašen motivom polumjeseca.

Na području sela Brezik ustanovili smo 2 lokaliteta sa stećcima. U mahali Dukići nalazi se 1 stub, bez ukrasa. Na njivi Zagrdnici, oko 1,5 km sjeveroistočno, postoji nekropola sa 8 stećaka (7 sljemenjaka i 1 stub), od kojih su 1 sljemenjak i 1 stub ukrašeni motivima dvostruke spirale sa grozdovima.

Na lokalitetu Mramorje kod sela Bulatovci smještena je nekropola sa 11 stećaka u obliku sljemenjaka. Jedan primjerak je bogato ukrašen motivima biljnih stilizacija, sa S-spiralama, rozetama, grozdovima, te motivom šindre.

I kod sela Zelina nalaze se 2 nekropole. Prva je u zaseoku Perići, ima 14 stećaka (3 sanduka, 4 sljemenjaka i 7 stubova), bez ukrasa. Druga je 1 km prema Kalesiji, a broj 28 stećaka (8 sanduka, 14 sljemenjaka i 6 stubova), od kojih 1 sanduk, 1 sljemenjak i 1 stub imaju ukrase u vidu biljnih stilizacija sa spiralama i grozdovima, polumjeseca i originalne predstave dviju ruku.

U Osmacima također postoje 2 nekropole. U zaseoku Kakanj nalaze se 2 sljemenjaka, bez ukrasa, a oko 200 m jugoistočno još 3 stećka (2 sanduka i 1 sljemenjak), bez ukrasa.

U Srpskom Šeheru smo našli 2 lokaliteta sa stećcima. Uz kuću Jovana Stojanovića su 3 sljemenjaka, od kojih je jedan ukrašen motivima biljnih stilizacija sa spiralama, grozdovima, rozetama i ljiljanom, a 250 m južno je osamljen sanduk, bez ukrasa.

Na Mokrom polju kod Račina Brda nalaze se 2 stuba, bez ukrasa.

U selu Sajtovići našli smo 2 nekropole. Kod kuće Jové Janjića bila su 2 sljemenjaka, bez ukrasa. Druga nekropola je na Žarkulji, oko 1 km zapadno od prethodne, a broji 70 stećaka (17 sanduka, 19 ljemenjaka i 34 stuba), od kojih 3 sljemenjaka i 2 tuba imaju ukrase u vidu biljnih stilizacija — dvostrukih spirala sa krstovima, S-spiralama, tordirane vrpce, polumjeseca, krsta i šindre.

Prema tome, na području opštine Kalesija imamo u svemu 33 nekropole sa ukupno 251 stećkom.

Razmatranja i zaključci

Nekropole stećaka ovoga područja su redovno situirane na brežuljcima pokraj putova, kao što je ustanovljeno i u većini drugih krajeva u Bosni i Hercegovini. Spomenici su skoro isključivo orijentirani u pravcu zapad — istok. Iznimno je, npr., postavljeno 5 stećaka nekropole u Sajtovićima u pravcu sjever — jug. Nekropole oko Kalesije su malene, pretežno sa 1 do 10 primjeraka. Iznimno su samo 2 nešto veće, i to u Sajtovićima sa 70 i u Dubnici sa 30 stećaka. To je znak već izdiferenciranog srednjovjekovnog feudalnog društva, kada su se porodice izdvojile i osamostalile, pa se i po grobljima odvajaju.

Po osnovnim oblicima steći Kalesije broje 68 sanduka, 103 sljemenjaka i 80 stubova. Prema tome, oblik sljemenjaka, koji je zastupljen sa 41⁰/₀, bio je najviše korišten. Zanimljivo je da u ovome području uopšte nema ploča i krstača, što je prilično neobično. Treba reći da je većina stećaka lijepo klesana, ali isto tako da je znatan broj oštećen ili je utonuo u zemlju. Sigurno je izvjestan broj spomenika do danas na razne načine nestao. Inače, po svojim dimenzijama i ostalim oblikovnim osobinama, steći Kalesije su veoma slični najvećem broju stećaka istočne Bosne. Jedinствena je pojava nekoliko primjeraka stubova koji se po obliku približuju kocki, ali koji se prema gornjoj osnovici postepeno proširuju (Hrasno, Mešići i Lipovice).

Ukupno je ukrašeno 28 primjeraka ili 11⁰/₀, što odgovara prosjeku na području sa osrednje ukrašenim spomenicima Bosne i Hercegovine. Po osnovnim oblicima ukrašena su 3 sanduka, 17 sljemenjaka i 8 stubova. To znači da su najviše ukrašeni sljemenjaci — 17⁰/₀, a najslabije sanduci — 4⁰/₀. Najčešće se susreću motivi biljnih stilizacija, sa simetričnim spiralama kombinovanim sa rozetama, krstovima i grozdovima. U tome pogledu se bogatstvom ukrasa i izvjesnom originalnošću ističu steći u Bulatovcima, Šeheru i Sajtovićima. Vrlo su zanimljivi i dosta originalni i motivi biljnih stilizacija u Zelini i u Zoljama. Od ostalih motiva treba istaknuti motiv šindre koji se javlja u Lipovicama, Bulatovcima i Sajtovićima, koji je, po našem mišljenju, klesan na krovu sljemenjaka sa jedinom namjerom da predstavi krov bosanske drvene kuće, tj. da »vječnu kuću« prikaže u vidu srednjovjekovne brvnare, analogno pojavi stećaka sa arkadama u Hercegovini kao predstave primorske kuće. Jedinствena je pojava izrade krova na sljemenjaku u Sajtovićima ne sa uobičajenim nizovima trouglova, nego sa daskama položenim po dužini, sli-

čno tzv. »šašavcima«. Motivi biljnih stilizacija — dvostrukih spirala i šindre karakteristični su za šire područje istočne Bosne, a posebno za krajeve oko Kladnja, Olova, Zvornika i Bratunca. Motivi dvostrukih spirala su relativno česti i na stećcima zapadne Srbije, npr., oko Krupnja, pa smo mišljenja da tu pojavu treba tumačiti utjecajem istočne Bosne, pa čak i proizvodnjom majstora iz Bosne. Kada govorimo o ukrasima stećaka kalesijskog kraja, treba reći da se više puta javlja i motiv ruke savijene u laktu, ali da su i ruka sa čašom u Tojšićima i 2 ruke na kraju sljemenjaka u Zelini također originalna pojava. Čaša bi mogla simbolizirati svešteno lice, ali još prije je to »samrtna čaša«. Motiv ruku u Zelini svojom veličinom i kompozicijom djeluje mistično i impresivno.

Na ukrašenim stećcima opštine Kalesija nema ni jedne figuralne predstave, kojima redovno oskudijeva čitava istočna Bosna.

Na stećcima oko Kalesije nema natpisa, ali su 3 takva još odavno zabilježena: jedan je bio kod Kikača i navodno je uništen, a dva su u Dubnici, pa bi Brkića groblje trebalo pažljivo pretražiti, jer su možda utonuli ili zarasli u korov. Po svom sadržaju, a posebno po svojim jezičkim osobinama, ovi natpisi su dosta značajni. Evo kako su oni pročitani:

1. SE LEŽI BRANKO VERKOVIĆ NA SVOI ZEMLI NA PLEMENITOJ. POSTAVI NA NEM BRATIJA MILBRAT I MILKO I SIN O . . MILKO. A PISA GA PRERAD DIJAK TVRĐENOVIĆ.

2. ASE LEŽI DABIŽIV DRAŠKOVIĆ NA SVOJOJ ZEMLJI NA PLEMENITOJ. KADA HTJEH POBITI TADA I UMRJEH. USJEČE NA ME KAMI MILUTIN KABLOVIĆ U GODUŠI, A PISA NIKOLA DRAGOLJEVIĆ.

3. SE LEŽIT DRAGAC TIHMILIĆ. KAD HTJEH BITI TGDI NE BIH.

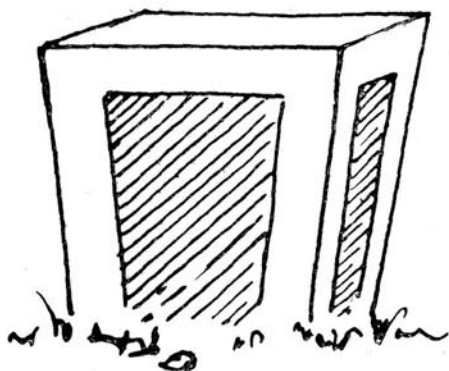
Iz svega naprijed izloženog jasno je da stećci na području opštine Kalesija po svojim osobinama predstavljaju vrlo važan dio fonda stećaka istočne Bosne, da se svojom obradom i ukrasima ističu i da imaju i izvjesnih likovnih originalnosti.

NAPOMENE:

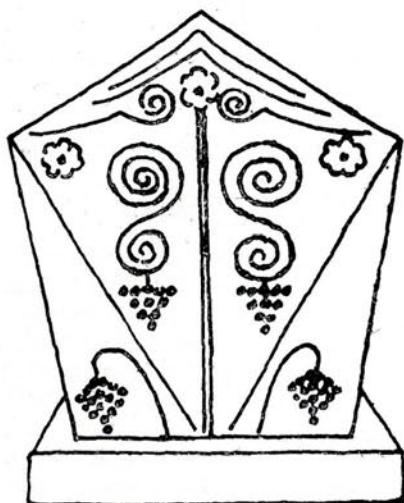
1. Dr Č. Truhelka, Natpisi iz sjeverne i istočne Bosne, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1895, 352; Lj. Stojanović, Stari srpski zapisi i natpisi III, br. 4735.
2. T. Dragičević i V. Vuletić-Vukasović, Starobosanski natpisi, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1891, 193—194; Lj. Stojanović, n. d., br. 4733 i 4734.

MITTELALTERLICHE GRABSTEINE IN DER UMGEBUNG VON KALESIJA

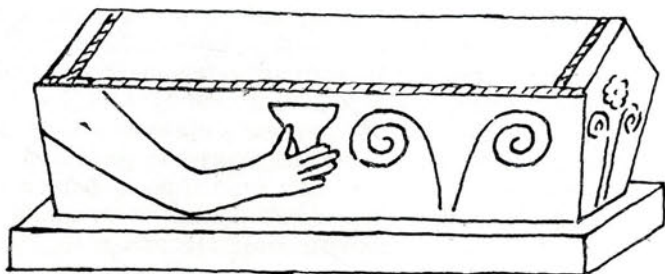
Im oberen Sprečatal, südöstlich von Tuzla, befinden sich einige mittelalterlichen Nekropolen, auf denen Steinmonumente, die sogenannten »Stećci«, aufgefunden wurden. Im östlichen Teil Nordbosniens sind diese Monumente seltener ornamentiert, dafür aber etwas mehr beschriftet. Sie könnten dem späten Mittelalter, also dem XV. Jahrhundert angehören.

Stećak u obliku neobičnog stuba u Hrasnu,
Mešićima i Lipovicama

Ukrašeni sljemenjak u Bulatovcima

Ukrašeni sljemenjak u Tojšićima